

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості розвитку малих підприємств в Україні та аналізується їх вплив на соціально-економічний розвиток країни, виявлено проблеми, що сповільнюють розвиток малих підприємств, визначено шляхи їх подолання.

Ключові слова: мале підприємництво, малі підприємства, фінансовий результат діяльності малих підприємств, державна підтримка, фінансова криза.

Мале підприємництво є вагомим елементом ринкової системи господарювання, а завдяки динамічності та гнучкості воно виступає дієвим засобом у вирішенні багатьох економічних і соціальних завдань.

Малі підприємства займають лише 5-6% ВВП, водночас у розвинених країнах забезпечують половину валового внутрішнього продукту і є основним важелем соціально-економічного розвитку суспільства. Однак через недостатню увагу держави до підтримки їх розвитку в неможливо забезпечити підвищення економічної ефективності функціонування. Малі підприємства не потребують значних стартових інвестицій, гарантують швидкий оборот ресурсів, високу динаміку зростання, допомагають економно й оперативно вирішувати проблеми реструктуризації економіки, гнучко реагують на зміни кон'юнктури ринку, додають економіці стабільності. Невиправдано низькі темпи їх розвитку заважають досягненню головних соціальних цілей, які забезпечують ефективність розвитку суспільства, зокрема гарантування соціальної і політичної стабільності, створення нових робочих місць, у т. ч. для молоді і незахищених верств населення, зниження рівня безробіття, соціальної напруги й економічної нерівності.

У вітчизняній економіці не створено сприятливих умов для функціонування таких структур, а впроваджені заходи державної підтримки не дали очікуваних результатів. Як наслідок, мале підприємництво не реалізує потенціал розвитку та не виконує належні йому функції в повному обсязі.

Дослідженню економічних аспектів розвитку малого підприємництва в Україні присвячені праці З. Варналія, В. Вороніна, В. Герасимчука, Я. Жаліла, С. Злупка, А. Даниленка, І. Комарницького, М. Крупки, О. Кужель, В. Кузнєцова, І. Лемешевського, В. Мунтіян, В. Онищенко, В. Пили, С. Реверчука, М. Сизоненко, Т. Смовженко, Д. Стеценка, О. Тимченка та інших вчених.

Метою нашої статті є розкриття особливостей функціонування малих підприємств в Україні, з'ясування основних проблем, що сповільнюють їх розвиток та визначення альтернативних шляхів їх подолання.

Мале підприємництво характеризується особливим соціально-економічним виміром. Адже за рівнем життя і соціальним становищем представники малого бізнесу належать до більшості населення і є одночасно як безпосередніми виробниками, так і споживачами широкого спектра товарів і послуг. Саме тому найбільш повно узгоджуються та системно реалізуються особисті,

регіональні (місцеві) та національні економічні інтереси. Загалом стан і суспільні параметри малого підприємництва значною мірою визначають соціально-економічний і політичний рівень розвитку будь-якої країни.

Згідно із статистичними даними абсолютна кількість малих підприємств в Україні постійно зростає, і на сьогоднішній день понад 90% зареєстрованих підприємств є малими. Через фінансову кризу 2008 рік виявився несприятливим як для всього бізнесу, так і для малих підприємств зокрема, що призвело до скорочення їх кількості, проте у 2009 р. ситуація стабілізувалася [1].

Загальна тенденція зміни кількості малих підприємств зображена на рис. 1.

Як бачимо, протягом усього періоду спостерігається стійка тенденція до зростання кількості малих підприємств. Слід зауважити, що у 2010 році кількість малих підприємств становила 464 тис. Темпи зростання кількості суб'єктів малого підприємництва у 2010 році склали 45% порівняно із 2009 роком (51,1% – 2008р., 43,2% – 2007р.). Ця тенденція наявна в усіх регіонах. Водночас спостерігається коливання та зменшення кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення у регіональному розрізі у 2009 році порівняно з попереднім періодом, а у 2010 значне зростання (рис. 2).

Так при абсолютному зростанні кількості малих підприємств останніми роками темпи створення нових уповільнюються. Якщо у 2006 році кількість у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення складала 72 одиниці, а частка у ВВП – 18,8%, то у 2008 році, незважаючи на те, що їх кількість повернулася до 72 одиниць, частка у ВВП, навпаки, зменшилася до 16,3%, у 2009 році їх кількість зросла до 75, а частка у загальному обсязі реалізованої продукції складала 16,6%, у 2010 їх кількість зменшилась до 63, а частка в загальному обсязі реалізації продукції складала 14,2%, однак зросла частка найманих працівників на малих підприємствах відносно загальної кількості найманих працівників – суб'єктів малого підприємництва. Малий бізнес виявився гнучкішим і зміг краще адаптуватися до умов кризи (табл. 1).

Суб'єкти малого підприємництва є одним із важливих джерел формування робочих місць. На малих підприємствах зайнято 10,2 % працюючого населення країни, однак відносно попередніх періодів цей показник дещо знизився (табл. 2).

За період 2006-2010 рр. середньооблікова чисельність працівників зменшилася на 158,7 тис. осіб (у 2009 – 80,1 тис. осіб), однак у 2008 році

Рис. 1. Динаміка розвитку малих підприємств в Україні [2]

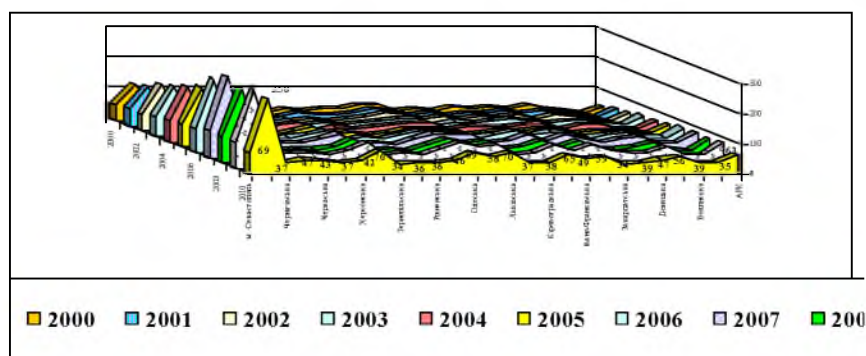

Рис. 2. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення за регіонами у 2000-2010 рр.[2]

Таблиця 1. Основні показники розвитку малих підприємств в Україні за 2000-2010 рр.[2]

Рік	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники) на малих підприємствах, тис. осіб	Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах - суб'єктах підприємництва	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) млн. грн.	Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг
2000	44	1709,8	15,1	43810,1	8,1
2001	48	1807,6	17,1	47165,7	7,1
2002	53	1918,5	18,9	49394,2	6,7
2003	57	2034,2	20,9	65202,1	6,6
2004	60	1928,0	20,2	74363,5	5,3
2005	68	1834,2	19,6	82936,7	5,5
2006	72	2158,5	23,5	357252,6	18,8
2007	76	2154,3	23,7	436247,8	18,1
2008	72	2156,8	24,3	492378,7	16,3
2009	75	2067,8	25,2	455431,2	16,6
2010	63	2073,6	25,4	478275,8	14,2

спостерігалось збільшення на 5,1 тис. осіб порівняно з 2006 роком (рис. 3).

Водночас структура зайнятості на малих підприємствах України за видами економічної діяльності характеризується превалюванням сфери послуг. Згідно із статистичними даними за 2010 р. найбільш активно залучають населення до сфери торгівлі - 26 % та операцій з нерухомим майном - 21 % від загальної кількості зайнятих на малих підприємствах, у той час як до промисловості - 17,4 %, а найменш приваблива сфера

освіти - 0,7 %.

Аналізуючи фінансові результати малих підприємств від звичайної діяльності до оподаткування, необхідно зазначити, що, починаючи з 2008 року, спостерігається перевищення темпів зростання збитків над темпами зростання прибутку малих підприємств. У 2008 році загальний фінансовий результат малих підприємств в Україні був негативним і становив 37482,2 млн. грн. За результатами фінансово-господарської діяльності малі підприємства за 2010 р.

Таблиця 2. Зайнятість населення на малих підприємствах України [2]

Рік	Одиниця виміру	Кількість зайнятих працівників на малих підприємствах
2006	тис. осіб	2 232,3
	% до загальної кількості зайнятого населення країни	10,8
2007	тис. осіб	2 231,5
	% до загальної кількості зайнятого населення країни	10,7
2008	тис. осіб	2 237,4
	% до загальної кількості зайнятого населення країни	10,7
2009	тис. осіб	2 152,0
	% до загальної кількості зайнятого населення країни	10,7
2010	тис. осіб	2073,6
	% до загальної кількості зайнятого населення країни	10,2

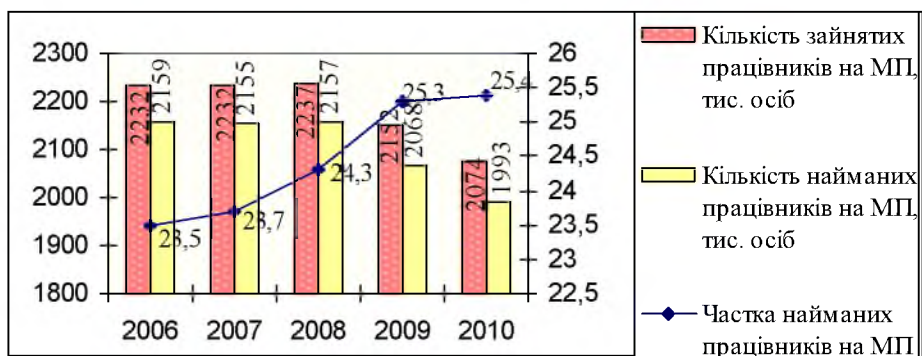

Рис. 3. Середньорічна кількість зайнятих та найманих працівників малих підприємств у 2006-2010 рр. [2]

одержали прибуток від звичайної діяльності до оподаткування у сумі 1148,8 млн. грн., тоді як у 2009 році – збиток у сумі 21209,9 млн. грн. Зазначимо, що збереглась тенденція зменшення співвідношення прибуткових підприємств у 2010 році (58,6%) порівняно із 2009 роком (60,1%) за всіма видами економічної діяльності (рис. 4).

У 2009 р. питома вага прибуткових підприємств складала 60,1%, а збиткових 39,9%, проте втрати, яких завдано збитковими малими підприємствами, значно перевищили суму прибутку, яку отримали прибуткові малі підприємства, тому загальний рівень рентабельності діяльності малого бізнесу на кінець 2009 році був негативний. Однак у 2010 році ситуація

дещо змінилася, співвідношення прибуткових і збиткових малих підприємств склало 58,6% та 41,1%, а фінансовий результат прибуткових підприємств перевищив на 1148,8 млн. грн. фінансовий результат збиткових підприємств і тому на кінець 2010 року сальдо було позитивне (табл. 3).

Зниження фінансового результату є свідченням того, що за 2008–2009 роки приватні підприємства не були зацікавлені в розширенні своєї діяльності, особливо у сфері матеріального виробництва, що підтверджується і аналізом структури розподілу приватних підприємств за галузями економіки.

У структурі реалізованої малими підприємствами України продукції левову частку займає торгівля

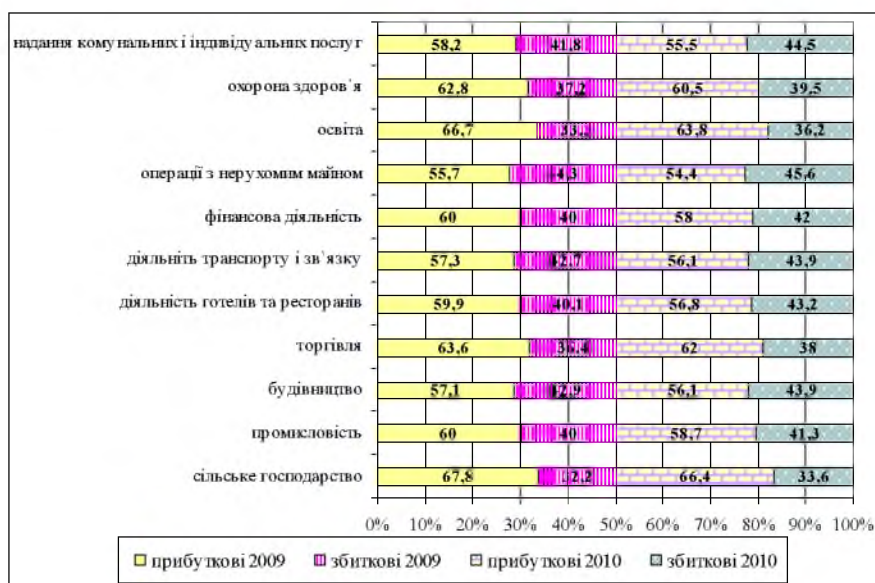

Рис. 4. Співвідношення прибуткових та збиткових підприємств за видами економічної діяльності за 2009-2010 роки, % [2]

(58,9%). Впродовж 2010 року спостерігається тенденція до певного зниження частки цієї групи за рахунок збільшення часток малих підприємств інших галузей економіки (табл. 4).

Проблема створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва постійно вимагає зміни методів і форм управління цим процесом, удосконалення й узгодження функцій управління ним на всіх рівнях [3].

Підсумки проведеного всебічного аналізу розвитку малого підприємництва в Україні свідчать, що становище малих підприємств не є задовільним. Велика

їх кількість балансує на межі згортання діяльності. Труднощі, що перешкоджають ефективній діяльності і розвитку малих підприємств, пов'язані з невпевненістю підприємців у стабільності умов ведення бізнесу. За цих умов особливо важливим є проведення комплексу заходів щодо вирішення проблем підтримки і розвитку малого підприємництва в Україні, зокрема таких, як: усунення законодавчої невідповідності щодо тлумачення малого підприємства у вітчизняній практиці відповідно до європейських стандартів, що сприятиме збільшенню їх кількості і можливістю користуватися спрощеною системою оподаткування;

Таблиця 3. Фінансовий результат від звичайної діяльності малих підприємств до оподаткування за 2010 рік [2]

	Сальдо, млн. грн.	Прибуткові підприємства		Збиткові підприємства	
		% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн.	% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн.
По країні У т.ч.	1148,8	58,6	49319,0	41,4	48170,2
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3046,2	66,4	4739,9	33,6	1693,7
Промисловість	-1694,0	58,7	2889,3	41,3	4583,3
Будівництво	-2756,8	56,1	2146,5	43,9	4903,3
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	6177,4	62,0	19839,5	38,0	13662,1
Діяльність готелів та ресторанів	-403,5	56,8	196,9	43,2	600,4
Діяльність транспорту та зв'язку	-610,2	56,1	1158,6	43,9	1768,8
Фінансова діяльність	-8245,1	58,0	11038,0	42,0	2792,9
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-9816,6	54,4	6831,0	45,6	16647,6
Освіта	13,2	63,8	56,6	36,2	43,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-167,7	60,5	108,4	39,5	276,1
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-835,5	55,5	300,0	44,5	1135,5

Таблиця 4. Продукція малих підприємств за видами економічної діяльності (у % до загального обсягу реалізації продукції по Україні) [4; 2]

Вид економічної діяльності	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1,6	1,8	2,1	3	3,3
Промисловість	8,8	8,8	9,1	9,7	10,5
Будівництво	7,1	8,6	9	7,3	6,8
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	66,9	63,2	60,8	60,1	58,9
Діяльність готелів та ресторанів	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7
Діяльність транспорту та зв'язку	3,1	3,2	3,4	3,9	4,0
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	8,3	9,7	10,8	12,2	12,5
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,8	0,7	0,7	0,8	0,9

створення банків другого рівня, завдяки яким буде здійснюватися кредитування малих підприємств; стимулювання розвитку консалтингової діяльності, спрямованої на надання правового та методичного сприяння утворенню малих підприємств; забезпечення створення мережі бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва для підготовки спеціалістів з відповідними навичками щодо ведення підприємницької діяльності.

Отже, рівень розвитку малого підприємництва повинен сприяти створенню позитивного іміджу України, забезпеченню ефективної ринкової економіки з метою її інтеграції в європейську і світову економічні системи.

Список літератури

1. Бейгул С. Б. Розвиток малого підприємництва в регіонах України / С. Б. Бейгул, Т. В. Романова // [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?noter_data=3&year_data=2011.
2. Державний комітет статистики України, 2000-2010 рр. Основні показники діяльності малих підприємств. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Мараховська Т. М. Особливості малого бізнесу України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. М. Мараховська. - Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-marahovska-tm-shulyak-va-osoblivosti-malogo-biznesu-ukrayini-v-suchasnih-umovah/>.
4. Прокопенко О.В. Малі підприємства України: поточний фінансово-економічний стан / О. В. Прокопенко, Л. Б. Криворучко // [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2010_3/3_7.pdf.

РЕЗЮМЕ

Квасниця Оксана

Ретроспективний аналіз розвитку малих підприємств в Україні

Рассмотрены особенности развития малых предприятий в Украине и анализируется их влияние на социально-экономическое развитие страны, обнаружены проблемы, которые замедляют развитие малых предприятий, определены пути их преодоления.

RESUME

Kvasnytsya Oksana

The retrospective analysis of development of small enterprises in Ukraine

The features of development of small enterprises in Ukraine are considered. Their influence on socio-economic development of country is analysed. The problems which slow down its development are revealed and the ways of their overcoming are identified.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2011 р.